
Lafitteren kazetari-lan hautatuak

b

PAKO SUDUPE

b

2002ko apirilean argitaratu du Elkarlanean argitaletxeak neuk prestaturiko Lafitteren 151 artikuluhautatuen bilduma. Hamaika artikuluko hamarkadakoak —hauetarik zortzi ez dakigu ziur bereak diren—, hogeita hamalau 30eko hamarkadakoak, hogeita hemeretzi 40ko hamarkadakoak, berrogeita zortzi 50ekoak eta hemeretzi 60koak. Lehendik Lafittek euskal idazleen lanez egindako idatziak genituen eskura Patri Urkizuri esker, Xipri Arbelbideren biografia eta Serge Monierren *Entretiens*, hogeita hamabi orduko elkarrizketen transkribapenak frantsesez. Gure antologiak Lafittek idatzitako artikuluko soziopolitikoaren hutsunea bete nahi du. Hitzaurrean batez ere informazioa ematen dut artikuluko hauen ingurumariaz, eta Lafitte eta Aitzolen arteko hurbiltasun eta urruntasunez. Artikuluko honetan zenbait gako eman nahi ditut Lafitteren lanaren alderdi soziopolitikoaren interpretatzeko.

Lafittek, nire iritzian, bi aldi nagusi ditu begiratzen diogun ikuspuntutik: bata, 1930eko hamarkadakoak, batez ere 1932tik 37rako urte bitartekoak; eta bestea, alemanen azpitik askatu ondoko urteetakoak, *Hemia* aldizkaria 1944ko urrian sortu zenetik hasirik hogeita eta gehiago urteetan egindakoak, aldizkariaren zuzendari talaiatik.

Pako Sudupe euskara irakaslea da, eta Euskal Filologian lizentziatua.

Esqualerrizaleak eta *Aintzina*

Lafitte Ipar Euskal Herriko aldizkari giristinoetan kolaboratetik zetorren, batez ere *Eskualduna*-n eta *Gure Herria*-n, baina baita *Le Courrier de Bayonne* eta *La Presse de Sud-Ouest*-en ere; haatik, ez zen libre sentitzen aldizkari horietan, giristinotasunean bat etorri arren aurrerago jo nahi zuen 1933an «Eskual-herriaren alde» programa eta 1934an *Aintzina* aldizkaria plazaratu zituenean, Aitzolen eta beste askoren iritzian garai bertsuan Hegoaldean euskal nazionalismoak karlismotik abiaturik aurrera egin nahi zuen bezala: karlismoa zaharkitua gelditzen ari, eta jelkideek beste urrats bat egin nahi aberriaren ezagutzan eta askapenerako bidean. *Aintzina*-k ere beste horrenbeste, hots, aldizkaria ateratzen zuten Lafitte eta honen gogaide Esqualerrizaleek; giristino eskubideak batere sozial kutsurik gabe aldeztari eta Frantzia zerbitzatzeari estekaturik zegoen eskuina aitzinarazi nahi zuten erregionalismo antiestatista eta guztien gaineratik pertsonaren alde egingo zuenera. Pertsonalismo horren baitan, marxismoaren kutsu guztietarik ezin urrunago, sozialtasunak ere bazuen bere lekua, langile batasunak, sindikatuak eratzeko aldarriak.

Sabino Aranaren ametsa zazpi euskal estatuen konfederazioa zen Ingalaterraren babespean; Manuel Irujok, 1940an, *Euzkadi'ko Batzar Nagusia* Londresen eratzean gauzatze bidean jarri nahi izan zuena. Aitzolena uste izatekoa da bigarren zatia dagokionez, Ingalaterratik baino Erromatik hurbilagoko Euskadi burujabearena zela, espiritu kristauz blaituriko zazpi probintzien burujabetza, eta ildo horretan kokatzekoak begitantzen zaizkit De Varela edo Patrick Pearse abertzale irlandarrak¹ goraiatzeko Aitzolek idatzitako artikuluak, hots, idealaren propaganda egin behararen baitan. EAJren praxi politiko nagusia, ordea, posibilismoaren bidetik, autonomi estatutua lortzera bideratu zen aldi desberdinetan, Espainiako II. Errepublikak iraun zuen urte bitartean gailurra jo zuela, batez ere 1933ko urtean —ohar 1933an plazaratu zuela Lafittek bere programa esqualerrizalea—. Ildo honetan, liburura bil-

du dugun «Araudia» deritzan hiru atalekiko artikulua (131. or.) adierazgarria da oso.

Artikuluaren lehen atalean, estatutu ahaleginen historia laburra egiten du. Hertsiki jarraitzen dio lehen atal honetan Aitzolek *El Día*-n argitara «De ayer a hoy»² artikuluari, esan liteke azken honen euskarazko itzulpen laburtua dela Lafitterena; bigarren atalean, estatutuak zekartzan onurak nabarmentzen ditu, batetik:

eskualdunen arteko batasuna osatzen du hiru herrialde-tan; gizon gaztek Eskual-herrian berean dukete soldadogoia; eskola eta auzitegietan eskuara haizu erdara bezain ontsa; ikaskuntza espagnolaren aztaparretarik khendua; zerga gutiago pagatu behar; erlisioneak esku gehiago izaki...

eta bestetik, jendea estatutuaren alde jartzeko zer-nolako ahaleginak egin zituzten nazionalistek ematen du aditzera, gogotsu saiatzearen poderioz eta zuhurtziaren indarrez hainbat erregezale, errepublikazale, sozialista eta karlista estatutuaren aldekoen taldera biltzea lortu zutela azpimarratuz. Ildo beretik, Jaun Apezpikuaren boz-ematea —ez du espresuki adierazten, ezin bada!, baina zeharka bere botoa aldekoa izan zitekeela iradokitzen bai—, Urkixo jaunaren eta emaztearen aldeko botoa eta esanguratsuki katalan eta galiziar etorkinek beren sorlekutik izan zituzten aholkuak *libertatearen alde* boz-emateko.

Lafittek artikuluan aipatzen dituen zerok:

Hemezortzi jaun izendatu dituzte herriek, araudi hortaz artha hartzeko. Hemezortziek deliberatu zuten jende guztiak bildu behar zituztela eta boz-eman arte nehoi etziotela ez laidorik ez eta pikorik ere eginen. *Mitin*-ak debekatu zituzten beren aldekoeri, holako bilkurek nahi-eta-ez kontrakoak sumintzen dituztelakotz: berek hautatu pape-rekin argitu nahi izan dituzte boz-emaileak eta berek berechi hizlariak baizik ez dira *radio*-z ez bertzela mintzatu. Denak izariz eta zuhurki kudeatu dituzte;³

ez ziren horrela izan *El péndulo patriótico*-n irakurri dudanez. Iturri honen arabera, erreferenduma igaro ondoren EAJ saiatu zen estatutuaren aldeko hautagai-zerrendak osatzen, lurralde bakoitzean estatutuaren alde egon zitez-

keen zeinahi alderditakoekin itunak eginda, Gipuzkoan eskuineko tradizionalistekin batez ere, eta Bizkaian Lerrouxen alderdi erradikal errepublikanoarekin, eta hor kokatzen da Hemezortzien Batzordearen ekimenarena; azkenean, erabateko porrota jaso zuena eta ez garaipena Lafittek adierazi bezala.

Baina ez dugu Lafittek zuen informazioa epaitzeko asmorik. Ohartarazi nahi dugu Lafittek arras ongi zeritzola EAJren jokabide posibilista-estatutuzaleari Aitzolek zeritzon bezala, nahiz azken helburuak bestelakoak izan, eta Lafitte antzeko mugimendua eragin nahian abiatu zela Iparraldean, eta horregatik sortu edo/eta lagundu zituela *Eskualerrizaleak* (gizonena), *Begiraleak* (emaztekiena) eta *Menditarrak*. Eskualerrizaleen programan kartsutasuna sumatzen da, erakunde eta gizarte talde guztietara iritsi nahia, eta azken helburu gisa alderdia eratu eta hauteskundeetan lehiatzeko guraria.

Zein zen Lafitteren ametsa edo zein antolamendu politikori zeritzon egokien? Paradoxa dirudien arren, Errusiako moldeari irizten zion bikainen, hobeki esan, Errusiak egiten zuela aldarrikatzen zuenari:

Eskualde baktotchari uzten diote empletuaren hautatzea herrian-herriko egiteko berezientzat; bertzalde esku uzten diote mintzaiari, eskoleri eta ohidureri buruz; baina Rusiako gobernuak ditu hautatzen eskualdeen-arte lanetan behar diren empletuak eta harek du politika bidadaten («Eskual-Herriaren alde» programan).

Lenin eta Kristo bi eredu ezin uztartuzkoak ziren, historiaren ikuspegi materialista, pertsona gizartean eta estatuaren egituratan urteza eta jabetza pribatua ukatzea erabat gaitzesteak eta gudukatzekoak ziren, baina Errusiaren populuekiko politika hoberena 1933ko Lafitterentzat; 1964an, Suitzako egoera politikoa aurkeztuko digu jarraibidetzat.

Egunerko jardunerako zein praxi hautatu zuen? Haste-hastetik baztertu zuen Frantziatik bereiztearren borrokatzea, bi arrazoi nagusirengatik: ekonomikoa bata; kontinenteko euskaldunek gaskoi eta biamotarrekin zituzten haren ekonomikoei ezin hautsizkoak irizten zien; eta, Frantziako estatu botere tsuarekiko beldurra, bestea: nola

altxatuko ziren bi *arrondizamendu* baino ez zituztenak Frantziako 385 *arondizamenduren* aurka. EAJk zazpi herrialdeen senidetasan arrazazkoa eta kulturala aldarrikatu a ren, Hegoaldeko lau herrialdeetan antolatu zuen alderdia, hots, Iparraldea alderd ia ren egituratik at gelditu zen.

Alemanak garaitu ondoko sukar nazionalista frantse-sa poxi bat ematua izanagatik, gerlari ohiaren espirituak gora handia zuen artean Ipar Euskal Herrian. Lafitte apaiza zelarik, ez da ahantzi behar zein parte-hartze deliberatua izan zuten Frantziako elizgizonek Lehen Mundu Gerran, aurreko urteetan III. Errepublika laikoak izugarri pairarazi bazien ere lege laikoak ezarririk —erlijiosoei irakastea debekatzea, kanporatzea, apaizei soldata kentzea—. Parisko Institutu Katolikoko jesuita irakasleei aholkuak galdegin ondotik —batez ere, Yves de la Brière jesuitari—, *Aintzina*-tik erregionalismoa sustatzeari iritzi zion egokien. *Eskualerizaleak* taldea abiatzerako Frantzia jakobi-noa eskualdekatze lanari lotuak zitzaizkion Britainia, Flandes, Alsazia, Auvernia eta Proventza eskualdeak, eta horiek izanen zituzten politikari zegokionez lagun. Gogora «Araudia»-n Galizia eta Kataluniako jatorriko langileei euren sorlekuetarik ematen zizkieten aholkuak nabarmentzen zituela. Honekin esan nahi dugu: Frantziarako egoki bazeritzon Espainiarako ere halaxe zeritzola.

Helburu apala eman dezake erregionalismoa sustatzearena; Lafittek haatik, garbi zuen ez zela lan erraza izanen: «Lehenik ez uste izan aise helduko girela gure chedetarat. Beharko da gogo, nahikunde, iraupen, diru, nekhe eta pairatze»; beren xedeak erdiesteko hedabide guztiez baliatu beharra ikusten zuen:

ikhurrin edo bandera, ezagutgarri, karta, paper (...) musika, kantu oihu... horra beharientzat; gogoen ernatzeko aldiz hitzaldi, kazeta, liburu, solasketa, teatro...; dantzek gorputz guzia inharrosiko dute eskualdungoaren alde eta (...) fono, radio, eta nik dakita (...).

Horiek guztiak prestalan gisa eta gero:

Politika dukegu gure giderrik hoberena. Orotan aitzindari paratu behar dugu emeki-emeki. Herrietan konseilu sartu beharko, bakarka edo moltzoan. (...) Halaber kon-

seilari jeneral eta deputatu plazen hartzerat gaude... ordua datekenean. Ez dugu gutietsiko laborari, langile edo sal-erosle batasunetan gure kidekoen sar-araztea («Es-kual-Herriaren alde» programan).

Berrehun eta berrogeita hamar abonamendutik gora lortu zituen *Aintzina*k, *Eskualtzaleen Biltzarra*-ren urteroko batzarretan-eta propaganda eginez harpidedunak biltzeko; bizpahirubileraren ere egin zituen Lafittek eurengandik hurbilenerako politikariek, baina mugimenduak ez zuen lortu errotzerik ez eta hautagaiak aurkezteko adinako indarra eskuratzetik, eta 1936ko bozetan —aldizkaria abiatu zenetik bi urtera—, besteak beste, Jean Ibarregarai eskuindar frantses nazionalista porrokatuaren alde egitea galdegin zuten Lafittek eskualerrizaleei, konplexurik gabe eta Ibarregarairi aldeko kanpaina hori baliatzeko beren ideiak populuari helaraz diezazkioten. EAJk Gipuzkoan egin izan zuena, hots, eskuin tradizionalistarekin bat egin ezkerreko alderdien aurka, beste horrenbeste Lafittek Iparraldean, ez zutelako aski indar bildu hautagai independenteak aurkezteko. Azken urteetan, Serge Monier elkarrizketatzaileak Eskualerrizaleen mugimenduaren porrotaren arrazoiez galde-turik, erantzun zuen Iparraldea artean heldu gabe zegoela.

Gerrate artean

Porrot honek ez zion lagundu noski aitzinago egiten euskal eskubideen alde. Espainiako gerra zibila hasi zenean *Menditarak* gazte taldearekin —Hegoaldeko *Mendigoi-zaleak*-en antzeko taldea— Nafarroa Behereko herrixka batean zen, Eiheralarren, eta han zela Louis Intxauspe Donibane Garaziko kontseilari nagusia jin zitzaion, Michel Intxauspe bankari eta politikari famatuaren aita, ezen Mola jeneralak bazuela eskaintzaren bat egiteko jeltzaleei hauek Errepublikaren kontra Espainian altxatuen alde paratzen bazien. Onartu zuen ararteko lana Lafittek euskaldun anaien arteko gerra, nafar eta gainerako euskaldunen arteko gerra, geldiarazi nahian. Ez dakigu zuzen Molaren arartekoak zein ziren —Larronde historialariak

Rafael Aizpun aipatzen du, baina egindako ikerketaren arabera ez dakigu zuzen zein ziren Molaren mezulariak—, dakiguna da Lafitte abiatu zela Donostiara eta GBB onartzekotan egon zela Molaren proposamena BBBk onartzekotan, baina honek gaitzetsirik bere horretan gelditu zen ahalegina. Lan asko egin zuen Lafittek Hego Euskal Herriatik eta Espainiatik etorritako iheslarien haurrak artatzen.

Orduko giroa ezaguturik, eta Lafittek miresten zituen Lhande jesuita euskaltzaleak edo Parisko jesuita Yves de la Brièrek hartutako Francoren aldeko jarrera eta Espainiako apezpikuen eta Aita Sainduaren iritzia ezaguturik, ez da harrigarriegi gertatzen Lafitteren iritzi hau:

Othoitz egin dezagun, Jainkoaren alde ari direnentzat: agian erlisionea xutik ezarriko dute Espainian, azkar eta eder; agian berekilako jeneral framazonak bazterrerat emanen dituzte eta Hitler paganoaren kidekoak ere, bitoria irabazi ondoan. Bertzenaz zertarako litezke hoinbertze odol, hoinbertze hil eta hoinbertze dolu? Sukhar ustelaren orde izurritea ezar? Guti hortarik... (173. or.).

Alemanen aurka Frantzia soldadu gisa zerbitzatu ondoan, Petainen agintaritzan esan liteke itxaropen zuhurrez hartu zuela:

[Frantzia] Departamendu-ka zathikatu zuten Erreboluzione handiko lege-egilek, batere kasurik egin gabe nor norekin zuten ezartzen, ez eta nor noren ganik zuten berexen (...) «munstroa» muntatu zuten, eskualdunen eta erlisionearen etsaiek, ustez eta gu kaskoinduz hobeki galduko gintuzketela, hobeki urtuko (...) Pétain marexalak aspaldion errana du zer zaion hoberenik: naturalezak, odolak, mintzairak, ohidurek manatzen duten arabera jendeen berextea (...)

Vichyko Gobernuko hainbat ekonomialari (Lucien Romier, kasu) eta legelariengan (Barthelemy, kasu) ez zuen batere usterik, Charles Brun erregionalistarengan bai:

Bilkura hartan bada gizon bat, Charles Brun, eskualtzale egiazkoek estimatzen dutena. Hau, gu bezalatsu mintzo da. Bainan behar luke nunbaitik laguntza poxi bat; lauzkatu behar ginuke, larderia gehiago izan dezan, eta haren erraneri beha diten (198-200 or.).

Laster galdu zuen esperantza eta erresistentzia lanetan aritu zen, batez ere aliatuen aldeko iheslarien zerbitzuko Uztaritzetik Arnegirako sarea azkar atxikitzen.

Herria

Erresistentzian egindako lana baliatu ahal izan zuen *Eskualduna* kolaborazioaren akusaziopean hetsi zutenean *Herria* kazeta abiarazi eta haren giderrak eskuan atxikitze-ko. Beste aldi historiko bat eta gorago adierazi bezala beste aldi garrantzitsu bat Lafitteren pentsaera eta sentiera soziopolitiko eta soziokulturala jarraitzeko.

1932tik aurrera Hegoaldekoekin, Aitzolekin-eta izandako harremanak zein egoeratan daude 1944an? Serge Moniemi egindako adierazpenetan aitortzen zuen eragin handia izan zuela bere baitan Hegoaldeko II. Errepublikaren garai-ko abertzaletasun mugimendu kartsuak, haren haizera edo eraginera entseatu zela kidetsuko higikundea sortzen Iparraldean baina artean heldu gabe zegoela hango gizartea.

Liberazio ondoan hain segur Frantziako gizartean zegoen kontraesan nagusia norbanakoak kolaborazioarekin edo/eta erresistentziarekin izandako zerikusiarrena zen. Liberazioko komiteak indartsuak ziren eta komunismoaren eragin itzela nabarmena —1946ko hauteskundeetan %28,6, 169 diputatu, 800.000 kide eta CGT sindikatu eskupean—. Lafittek *Herria* plazaratu orduko egiten duen lehen aldaria frantsesen arteko batasun eta adiskidetze behararena da: traidoreak eta alemanei esker aberastutakoak zigortzeari ongi deritzo eta horri ongi bezain gaizki iritzideltua zigortzeari, hots, Petainen aldeotasun ideologikoa besterik gabe zehatzeari —azken hau zigortzeko juje aski ba al zen Frantzia osoan!—. Alemanen aurkako erresistentziak sozialistak, komunistak, kristau-demokratik, apaizak eta mojak elkartu bazituen, zergatik ez zuten beste horrenbeste egin behar Frantziak burujabetasuna berreskuratzean, hots, batu eta liskarrak ahantzi eskuin aldeko eta ezker aldeko frantsesek Frantzia gaixoa bere apalkuntza moral eta hondamendi ekonomikotik jalgitzeko.

Nazioarteko politikari dagokionez berriz, IV. Errepublikaren garaian (1944-1958), AEBekin eta Ingalaterra rekin lerrokaturiko Europa batu ongi armatua aldeztu du SESB eta komunismoaren nahi inperialistei gogor aurre egiteko —honen alde kartsuen agertu dena Etienne Salaberri izan da—. Komunismoak, haren iritzian, kalapita eta anabasa sortu nahi zuen, ezarritako ordenari azpiak jan, Frantzia ahuldu eta bildots otzan bilakatzeko Erusiaren atzaparpean errazago makur zedin. Lehenbiziko abiaduran arazoak izan zituen *Herria*-k komunistekin. Arazo eta beldur zehatz hauei erantsi behar zaizkie Pio XI. eta XII.aren itzal luzea eta oro har elizjende gehienek komunismoari zioten izua eta mesfidantza.

Frantzia eta nazioartea aipatu ditugu, eta Euskal Herria? Marc Legassek 1945ean Iparraldeko lehen autonomi estatutua idatzi zuen: lehenbiziko aldiz Iparraldeko hiru probintzientzat euskal departamendua, euskararen ofizialtasuna eta ahalmen handiko autonomi estatutua galdegin zituzten Parisen Jean Etcheberri Aintxart diputatuaren bitartez. Urte berean kantonamenduetako hauteskundeetara «Nationaliste Basque» izenarekin agertu ziren Marc Legasse Donibane Lohizunen eta Joseph Darmendrail Baiona Iparraldean, eta beste bi abertzale «indépendants» izenpean —Pierre Landaburu eta André Ospital Miarritze eta Baiona Mendebaldean, hurrenez hurren—. Emaizta kaxkarrak lortu zituzten. Lafittek gertakari horien karietarat adierazi zuen II. mundu gerrak sortutako egoeraz profitaturik errepublika federala aldarrikatu zutela, Frantziako gutxiengo nazional guztiak aintzat hartuko zituen Frantzia federala eta ez separatismoa, eta gainera, ñabardurak gorabehera, euskaldun gehien nahiak jasotzen zituztela hautagai horiek. Erregionalismoa aldeztu zuen 1933an, federalismoa 1945ean.

Jarraitu zuen euskara ikastetxeetan txertatzearen aldeko lantegian eta oro har euskaltasunaren alde, hori bai, inoiz frantsestasunari kontra jarri gabe, nahiz jakobinismoa bortitz salatu. Bozketetan hautuak egiteko orduan, giristinotasunak eta euskalduntasunak MRPko zerrendara lerrarazi dute; eta bere guztizko hautagai kuttuna Jean Errekart izan du⁴, laborari euskaldunen aldeko diputatua.

Euskal idazleekiko harremanez den bezainbatean, 30eko hamarkadan Orixek miretsi bazuen 40koan etsaitzera heldu ziren. Arrazoiak: Orixek *Grammaire Basque*-ri egin zion kritika, eta batez ere Bergsonen «Evolution Créatrice» delakoari buruzko ikuspegi kontrajarriak⁵.

Beste mokokaldi batzuk Andima Ibiñagabeitia eta Jon Miranderekin izan zituen 50eko hamarkadaren lehen urteetan. Andima Ibiñagabeitiaren burubidea zen aberri batean askotariko gizakiak eta gizataldeak izan ohi direla, eta ordu-raino euskaraz gizatalde batzuei soilik eman zitzaiela bazka, eta aurrerantzean fededunak bezala fedegabeak, jainkotia-rrak bezala jainkogabeak elikatu behar zirela. Haren iritzian euskarari lizunkeriaren atea eta beste hainbat «keriarena» ere zabaldu beharra zegoen; Lafitteren aburuz, aldiz:

Zikinkeria dariogula izkiriatur, ba omen ginuke arrakasta biziki gehiago, eta euskarazko liburua bixkotxa bezala sal omen litake (...) Ez dugu asmatzen zer irabazi ginukeen, has baginte itsuseria izkiriaturen. Eskuararen irakur-araztea? Guk ez dugu neholaz eskuara eskualdunen ganik berexten, ez berexi nahi ere. Eskualduna nahi dugu norbait izan dadin, gorphutz eta arima, sendo eta garbi egonez edo bilhakatur, egiari eta ongiari emanez. Ez dezakegu beraz ez hala ez denik ez eta gaizkirik onhart, nahi bezain ederki eskuaraz panpinaturik ere. Eskualdunagoak bere mugak baditu;⁶

Miranderi berriz:

Adixkidea, ez dautzugu ez zuri ez nehoi gure fedea bortxaz onhart-arazi nahi (...) Bainan zu libro uzten zitugun bezala zure gisako fedegabe edo basafedekoekin, othoi utz gitzatu gu ere gutartean gizonki eta girixtinoki bizitzerat (...) Nahiz eskuarari gu bezain atxikia ziren, jakizu gu girixtinoenganik biziki urrun zauzkala zure fede eskasak. Zu bezalakoek gure garbitasun-nahia deitzen dute «gaixokeria», eta gu bezalakoek zuen lizuntasun-nahia «urdekeria». Ez gira batere beretik ari! (idem).

Ez ziren ez ildo beretik ari! Oraindik orain adierazi du Luzien Etxezaharretak Lafitzez ari, hark bortizkeria, sexua, ironia eta trufa, modernitatea, Jainkoa ukatzearen ideiak, gazteen ausardia, euskal literaturatik baztertzejoera in-

dartu zuela eta aita hil beharra izan dutela Iparaldean. Lafitterentzat axolazkoena gizonki bizitzea zen, hots, girstinoki.

Garai bertsuan, 50eko hamarkada hasieran, beste eztabaida bat piztu zen euskal idazleen artean, hain zuzen euskara noraezean kultur hizkuntza bihurtu beharrarena, kulturaren edozein alorretan erabiltzeko modukoa. Auzia Krutwigek piztu zuen Villasanterekin batean, eta auzi haren muinak oraindik ere bizi-bizirik dirau: nola landu euskara, nola aberastu egungo bizitza modernoko alor guztiak jorratzeko gai izan dadin, hots, mintzabide zalu, egin eta adierazkorra. Auzi honetaz Lafittek emandako erantzuna honakoa izan zen:

Derabilagun eskuara laborariak dute asmatua behar arau, eta atxiki dute, ez sort-herriaren maitez, ez burukeriaz, bainan den bezala beren heinekoa dutelakotz. Heier mintzaten gireno, ez da dudarik heien heineko eskuara begiratu behar dugula; eta nahi baditugu ere gero-eta-gehiago argitu, ez ditugula eginen hitz arrotz ukaldika, bainan heien meneratuz, eta heien menetik heiekin batean goiti hegaldatuz. Hitz berri ala hitz arrotz, bide nabar, orotarar joko dugu aldiak behartzen bagitu, bainan izariz, ez ditzaten berrikeriek edo arrozkeriek gure liburu eta predikuetarik bazter.

Orai, eskualzaleen arteko agerkari berezietan nor edo nork nahi badu erakutsi bere baitharikako eskuara jakintsu berri bat, bego haren gain. Ez badio eskuarari onik egiten, ez dut uste kalterik ere egin dezoken hanbat!⁷

Aurrekoa honekin lotuz, laborarien mintzaira da euskara eta haiei begira eta haiekin batean da aberastu behar. Eta haien kultura girstinoa da, eta euskal kulturak ere halakoa behar du izan: laborari girstinosen kultura funtsean; gainerakoa, esan liteke luxua edo dela, premiazkoa ez denean aritzea. Beharbada muturregi eraman dugu, baina funtsean horrela ulertu du Lafittek, *Herria*-ren irakurlea halakoa bide zelako. Ez dio garrantzi handirik eman, ez du sinetsi gehiegi, alor eta gizatalde guztietara hedatutako

euskal kulturaren, beste banaka batzuek ikusi eta lantzen hasi bezala 50eko hamarkadatik aurrera.

Honainokoa irakurrita, ez beza pentsa irakurleak He-goaldeko idazle guztiekin samurtu zenik. 1949an euskaltzain oso izendatu zuten Krutwigek proposaturik, eta He-goaldeko askorekin izan zituen harreman onak. Esate baterako, Aingeru Irigarairekin oso ongi heltzen zen, landu beharreko hizkera ereduan-eta oso bat zetozen. Egia da hizkuntza landu duela *Herria* kazetak eskatzen zion mai-laz goiti hainbat alditan, baina egia da ere, ez dela erreferentzia bat izan euskarari lur berriak bilatu eta jorratze aldetik.

Arlo soziopolitikora etorritz berriz ere, Frantziaren koloniei doakienez, batez ere Aljeriari zegokiola, Eurafrika federalistaren alde agertu da, eta bidenabar Frantzia federalistaren alde:

Ce serait le moment de faire un nouveau statut des Provinces et d'insérer dans ce cadre le statut algérien: ce serait, dans une certaine mesure, combiner le fédéralisme et l'intégration, puisque toutes les régions de France se trouveraient fédérées sur le même pied que l'Algérie. Cette solution, respectueuse des particularismes et en même temps accueillante à l'union nécessaire entre les hommes, pourrait être un pas vers l'unification soit Européenne, soit Eurafricaine (...) En écoutant le Maréchal Juin, nous entrevoyions pour notre pays la possibilité d'une décentralisation favorable à nos tendances euskariennes, quand ce ne serait que la réforme scolaire, dans le souci de sauvegarder notre langue, de cultiver nos convictions religieuses et d'avoir un enseignement plus pratique (372-373 or.).

V. Errepublikan urrats bat aurrerago hitzetan, bere ametsa agertu du: Suitzaren antolaera eredu Euskal Herri askea, berari doazkion gaietan, eta aldi berean Europako gobernuari lotua: Euskal Herri euskaldun giristinoa Euro-paren baitan.

Hortxe baratu da eta urrundu 60ko hamarkadaren azken urteetan eta 70eko hamarkadan euskal politikaren urak hagitz uhertu zirenean; urrundu adinak eraginik, eta urrundu beste harako burubide hark bulkaturik: Frantzia-

ren edo Espainiaren kontra egin beharrik ez dago uraz haraindiko eta honaindiko euskaldunak batzeko.

Axolazkoenak Lafitterentzat giristinotasuna eta Jainkoarengan fedea izatea:

Badakigu denek zoin den laguntza haundia, Eskual-Herrian, apezena, zerbeit nahi delarik bururatu. Joanes XXIII-garren Aita Sainduak, bakeaz agertu duen orotako letran, galdegina zaiote fededuneri beren ahal guziz fagoratzea populu ttipien errespetua eta heien arteko bakezko lokarriak.⁸

Ez litzateke batere kaltegarri Joxe Azurmendik Orixe-
rekin eginga Lafitterekin ere egitea, hots, bere lanaren alde onak eta alde txarrak xehekiro azpimarratuz liburuia osatzea.⁹

-
1. Ikus «El separatista irreductible» (435. or.) eta «Del estatutismo al separatismo» (484-490 or.) in *Aitzolen idazlan guztiak*, V, Erein, Donostia, 1987. José Martí kubatar abertzalea ez zuen hainbeste goretsi, honako hiru akats aurkitzen zizkiolako: eszeptizismoa, razionalismoa eta agian ateismoa.
 2. *Idazlan guztiak*, V, 534. or.
 3. Santiago de Pablo, Ludger Mees, José A. Rodríguez Ranz; *Crítica*, 1999, Bartzelona, 253-254 or.
 4. Irakur «Deputatu eskualdun baten ukaiteko», 364. or.
 5. Irakur «Nicolas de Ormaechea itzali zaiku», 401. or.
 6. 341. or.
 7. Irakur «Auzi bati datxikola», 330. or.
 8. Irakur «Populu ttipi baten gora beherak», 430. or. Ez nuke artikulua amaitu nahi ohartxo bat egin gabe. Liburuaren hitzaurrean Narbaitz bikario nagusia izana ez dut gehiegi famatu; berriki adierazi du Xarritonek Narbaitzen alde, 1944-1964ra bitartean inor arduratu bazen euskaraz eta euskal kulturaz Baionako elizbarrutian, hori Narbaitz bikario nagusia izan zela. Nik uste ez niola behar bezala ulertu Xarriton jaunari.